

Médiatudatosság és digitális eszközhasználat¹

Horizontális ív, 2019. január

“A (digitális) médiaérettséggel rendelkező felnőtt képes megválasztani azt az időmennyiséget, amennyit a képernyő előtt, médiát fogyasztva tölt, annak függvényében, hogy az mennyire szolgálja személyes céljait, szükségleteit. Tudatosan használja a médiát korlátozott, aktív, kreatív és technikailag képzett módon.” (Prof. Dr. Paula Bleckmann, Alanus Hochschule)

Korunk egyik nagy kihívása ez a téma. A technológiai napi szinten óriási ugrásokkal fejlődik. Szülők, óvodapedagógusok, pedagógusok folyamatosan azzal a ténnyel szembesülnek, hogy a rájuk bízott gyermekek és fiatal felnőttek magától értetődően használják a technológia újdonságait, és olyan virtuális világokban mozognak, melyeket az értük felelős felnőttek el sem tudnak képzelni. Ezért ezek a felnőttek bizonytalanná válnak, félelmet és tehetetlenséget éreznek.

A Waldorf-oktatás vállalja a gyermekek valós életre nevelését. Rudolf Steiner 1919-ben kiemelte annak fontosságát, hogy ne lépjen a világba Waldorf iskolából olyan diák, aki legalább a villamos alap működési elveit nem ismeri. Ami az ő idejében a villamos és a telegráf volt, az ma az internet, számítógépek, okostelefonok és a mesterséges intelligencia. Oktatási szempontból a technológia elítélése nem lehet a cél. A cél az, hogy a tanulók etikusan, érdemben tudják használni ezeket az eszközöket. Azonban ahhoz, hogy ezt elérje a Waldorf-oktatás, fontos, hogy elsősorban maga a szülő és tanár megértse mindezeket. Ha előítéletek nélkül és gondosan megvizsgáljuk a technológiát, minden lépésében megtaláljuk ezek pontos tükröképét az ember fizikai, érzelmi, szociális és intellektuális világában.

A Waldorf-oktatás előnyben van a gyermekek megalapozott technológiai felkészítésében, mivel tekintetbe veszi az előbb említett fizikai, érzelmi, társas és intellektuális fejlődési szintjüket. A helyes egyensúly megtalálása, hogy valamit ne túl korán vagy túl későn tegyünk meg, szükségessé teszi, hogy a tanár folyamatosan észben tartsa a gyermekek egyéni fejlődését és az osztály, mint közösség fejlődését. Ugyanúgy, mint ahogy a járás képességének elsajátításához szüksége van a gyermeknek egy folyamatos fejlődésre, ez jellemző a technológiára is. Természetesen lehetséges, hogy járássegítő eszközzel erőltetjük, hogy egy gyermek korábban kezdjen el járni, mint ahogy arra megérett volna, de ezzel megfosztjuk a későbbi életében fontos tapasztalatoktól, hogy képes legyen függőleges testhelyzetet elérni saját erejéből, és így teljesen más kapcsolatba kerüljön környezetével. Ellenkezőleg, az is erőltetett beavatkozás lenne, ha megakadályoznánk, hogy a gyermek menjen, amikor már eljutott a fejlődésben oda, hogy ezt képes lenne megtenni. Emiatt tehát fontos, hogy megalkossuk a teret, amelyben a gyermek fejlődni tud, de ne erőltessük a fejlődést. Rudolf Steiner leír egy különleges fejlődési lépést, amelyen keresztül a gyermek és a fiatal egy egyre autonómabb kapcsolatot ér el a világgal, olyan erők által, amelyek korábban tudat alatt dolgoztak, és a megfelelő időben szabadon hozzáférhető szellemi erőkké válnak.

¹ Készítette a Waldorf pedagógia magyarországi gyakorlatának megújítása keretében a Médiatudatosság és digitális eszközhasználat munkacsoport. Közzétételére véleményezés végett került sor. A dokumentum munkaanyag, a forrásmegjelölés hiánya miatt kérjük, nagyobb körben még ne terjesszék.

A technológia oktatásában elsődleges szempont az életkornak megfelelő médiatudatosság és digitális eszközhasználat. Attól, hogy előbb - vagy esetleg később - adjuk az eszközöket a kezükbe, nem válnak tudatosabb, egészségesebb felhasználókká.

A gyerekeknek joguk van időre a fejlődéshez, joguk van ahhoz, hogy minden érzékszervükkel, mozgással, kreatív, szabad játékkal a valós környezetüket meghódíthassák (ld. szenzomotoros integráció). Csak a környezet érzékszervi és mozgással teli megtapasztalásának együttese vezet oda, hogy a gyerekek képesek legyenek egészségesen lehorgonyozni térben és időben, és testileg és szellemileg is az életkoruknak megfelelően fejlődhessenek.

A digitális média túl korai bevezetése fejlődésgátlóan hat: a valós észlelések a képernyő végigsimítására korlátozódnak. A csekély testmozgás, a szemek fixáltsága, a fejnehézség és az ellenállás nélküli tapasztalás idegrendszeri félrestimulációhoz vezet, az agy egészséges fejlődése ellen hat. Egyúttal olyan negatív hatásokkal veszélyezteti a gyerekek fejlődését, mint érzékszervi túltelítettség, függőségveszély, elidegenedés a természettől, valamint az impulzuskontrollt és a reflexív gondolkodást is károsíthatja.

Az iskola és az oktatás célja a tanulókat önálló döntésre képes emberekké nevelni. A társadalom digitális átalakulásához olyan emberekre van szükség, akik saját maguk gondolkodnak, önállóan döntenek és cselekszenek. Ezt a gyerekek elsődlegesen az osztályterem szociális közegében tanulják meg, a párbeszédnek által és a közvetlen együttlét által. A tanulás a fej, a szív és a kéz harmonikus együttműködése által következik be. Az agy a kapcsolatok szerve, fejlődéséhez szükséges a testi aktivitás és a minket körülvevő környezet saját, valós megtapasztalása.

A tantervnek ebben a részében segíteni szeretnénk a pedagógusokat és a szülőket, hogy eligazodjanak a technológia világában. Alapfogalmakat tisztázunk, valamint praktikus tanácsot nyújtunk a mindennapi munkához. Mindennek a legfontosabb első lépése azonban magánál a tanárnál, szülőnél van: csak úgy tudjuk gyermekeinket segíteni eligazodni ebben a világban, ha mi magunk nyitottsággal és érdeklődéssel fordulunk a technológia vívmányai felé.

Fogalommagyarázat

A média fogalma: ebben a tantervben három különböző szintet különböztetünk meg a médiával kapcsolatban:

1. A média-tartalom, amelyet tartalomnak veszünk (például egy regény tartalma).
2. A média típusa, a folyamat, amely által valamit kommunikálunk vagy bemutatunk (szöveg, kép vagy hang).
3. A média hordozója, az anyag, amelyen keresztül a kommunikációs vagy bemutatási folyamat megtörténik (könyv, újság, e-könyv, okostelefon, számítógép, stb.).

Az együttes média-kompetenciába nemcsak a média-hordozók (analog és digitális) gyakorlott használata tartozik bele, hanem a médiaszövegek, hangok és képek helyes értelmezése is. A média-oktatás tehát több területből áll: média tartalom, különböző médiatípusok és média hordozók. Az oktatást nem csak azok a képességek irányítják, amelyekre azért van szükségünk, hogy kiválasszuk a tartalmat, működtessük az eszközöket, és boldoguljunk a különböző média típusokkal, hanem figyelembe kell vennie a gyermek és a fiatal fizikai és érzelmi fejlődését is. Nélkülözhetetlen tehát, hogy a média oktatásról való gondolkodást megelőzze a fejlődéslélektani szempontok figyelembevétele, és az ember lényének megértése. A növekvő emberi lényel kell kezdenünk, amikor meghatározzuk, milyen szinten van értelme bizonyos készségeket megtanítani a gyermeknek a média kompetencia területén belül.

Ezért ebben a tantervben nem csak a digitalizációról és az IKT (Információs és Kommunikációs Technológiák) iskolai használatáról lesz szó, hanem arról, hogyan érhetjük el azt, hogy gyermekeink a fenti idézet szerinti tudatos felhasználók lehessenek. Így a kerettantervben az IKT és általában a korszerű technológiák nem lehetnek önálló tantárgyak, ennek tanítása az iskolai évek során sokféle tantárgyi témát magába foglalva integrálódik.

Közvetett és közvetlen médiaoktatás

Ahogy a tanterv többi részénél, itt is fontos látnunk az egész folyamat ívét, hogy honnan indul és hová fog eljutni, mert enélkül nem fogjuk érteni, mi történik a gyermekkel az iskolában vagy hogy miért „nem halad a korral” ez a pedagógia.

Ez pedig azt jelenti, hogy a médiaérettséget egészen kisgyermekkortól kezdve, a gyermek életkori sajátosságai és szükségletei alapján, lépésenként építjük fel, és ezek a lépések, amint a mozgásfejlődésnél is, nem hagyhatók ki, nem cserélhetők fel.

Attól kezdve, hogy az ujjukkal kötnek és más kézműves munkákat folytatnak az alsóbb osztályokban, az elektronikán és a számítógépes logikai szerkesztéseken keresztül a felső tagozaton, a diákok a technológiai jártasságukat fejlesztik kreatívan és a valós világban. A kötés azért is érdekes és fontos, mert ez a programozott technológia legkorábbi formája – a sima/fordított sorrendje a bináris kód utasításaival egyezik.

A Waldorf-oktatás arra törekszik, hogy a diákok etikus és magabiztos felhasználói legyenek a technológia széles skálájának, miközben felismerik a technológia történelmi, társadalmi és biográfiai aspektusait.

A cél az, hogy a Waldorf-oktatás képessé tegye a gyermekeket és fiatalokat annak a technológiának a teljes körű alkalmazására és tulajdonba vételére, amely körülveszi őket, és amelyet használnak. Annak érdekében, hogy ez megvalósuljon, a tanulóknak szükségük van segítségre, hogy megértsék a technológiát a legbensőbb lényegében, és elsajátítsák ennek a technológiának az irányítását, teljes mértékben figyelembe véve az ebben jelenlévő emberi tényezőt.

Annak érdekében, hogy a technológia használatával járó etikai, kulturális és szociális kérdéseket kezelni tudják, a gyermekeknek szükségük van segítségre ahhoz, hogy egy egészséges ön-képet alkossanak magukról, és megérezzék mások szükségait, igazi kapcsolatokon keresztül.

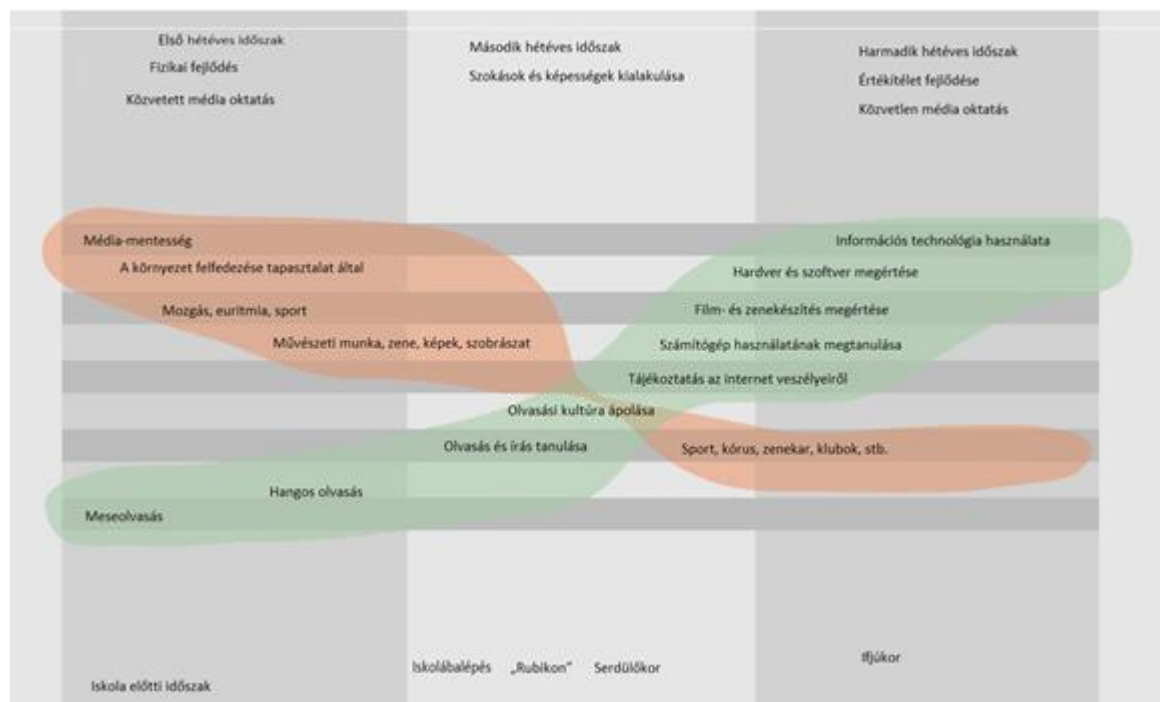
A médiaoktatás tehát két kérdésen alapul:

1. Mire van egy gyermeknek szüksége ahhoz, hogy korunk technika és média által befolyásolt világában fizikailag és mentálisan is erős felnőtt váljék belőle?
2. Hogyan tanulja meg egy gyermek a média világának megértését és az eszközök észszerű használatát?

A médiapedagógia tehát két nagy területet foglal magában: közvetett és közvetlen médiaoktatás. A közvetett médiaoktatás arra összpontosít, hogy a fiatalok olyan nevelésben részesüljenek ebben a korban, amikor a média életünk minden területét áthatja, hogy belőlük magabiztos, erős és független személyiségek váljanak. A közvetlen médiaoktatás feladata pedig abban áll, hogy a fiatalok teljes egészében megértsék a média világát és tudatos felhasználókká váljanak.

Amennyiben a nevelés a gyermek fejlődésére irányul, úgy a közvetett médiahasználatra nevelést elsősorban a korai gyermekkorban kell elkezdeni és egész életre szól. Emellett a közvetlen médiahasználatra nevelés az egyes médiumoktól függően különböző

időpontokban kezdődik meg. A digitális média tekintetében a hangsúly a pubertáskorra helyeződik. Az iskola elkezdésével kezdetét veszi egy fokozatos átmenet:

A médiaérettség piramisa

Hány felnőtt mondhatja el magáról, hogy digitálisan médiaérett? Hogy praktikusán, felelősen használja a digitális világ adta lehetőségeket, anélkül, hogy hagyná magát (ki)használni? Ahhoz, hogy a gyermekeinket eljuttassuk erre a szintre, komoly munkára van szükség. Nézzük meg ezt a hasonlatot: Egy kis vitorlás hajó úszik a végtelen tengeren. Az áramlatok, a szelek próbálják ide-oda terelgetni, sodorni, de ha a tökesúly a helyén van és megfelelő, a hajó irányítható marad, hogy a kitűzött irányt tartva haladjon célja felé. Ahogy a hajózásban a tökesúly biztosítja a súlystabilitást és csökkenti a sodródást, és így fontos szerepet tölthet be a hajó kiegyensúlyozottsága és az iránytartás szempontjából, a médiaérettség, a megfelelő médiakompetencia éppen ilyen stabilitást adhat, és megóvhat attól, hogy az ember ide-oda sodródjon az információk és lehetőségek végtelen tengerén. Ezért fontos, milyen alapokat adunk mind otthon, mind az iskolában a gyermekeknek. Szerencsére a Waldorf-oktatás sok olyan elemet tartalmaz, amely a médiaérettséget alapozza meg, még ha nem ekként gondolunk is rá. (Ld. előző fejezet.)

Az alap egy erős **szenzomotorikus integráció** az első években, amit alapvetően a sok mozgás, a világban való önálló tevékenység fejleszt. Vagyis a kúszás, mászás, később a hintázás, szaladgálás, fáramászás, a szabad játék, a régi gyerekjátékok (ugróiskola, kötélpörgetés, „gumizás”...). Fontos, hogy minél több érzék stimulálva legyen (vö. a médiával, amely akár analóg, akár digitális, legfeljebb csak a szemet és a fület stimulálja). Születéstől hároméves korig mindenféle képernyőtől távol kellene tartani a gyermeket. A későbbi években a „minél kevesebb, annál jobb, minél később, annál jobb” alapelvet kell szem előtt tartanunk a képernyőhasználatnál kapcsolatban.

A második lépcsőfok a **kommunikációs képesség** kialakulása. Ezt a közvetlen (vagyis közvetítő, médium nélküli) emberi kommunikáció fejleszt, amihez az élő beszéd mellett hozzátartozik az arcmimika, a gesztikuláció, testbeszéd is. Itt fontos, hogy kialakuljon az a képesség, hogy a másik embert komolyan vegyük és meg tudjuk vele értetni magunkat. Jól látható, hogy az első két lépcsőfok kompetenciáinak fejlődését a képernyő, a videójátékok hátráltatják (és nem csak az, ha a gyermeknek adjuk, de az is, ha a szülő, pedagógus a telefonon „lóg”, miközben a gyermekkel van, vagy ha a háttérben valamilyen digitális eszköz működik). Ebben a szakaszban még a hagyományos média is felesleges vagy korlátozandó (képeskönyv, hangoskönyv, diafilm, „konzerv zene” helyett „fejmesse”, élő ének és zene a javasolt).

A harmadik lépcsőfok az **alkotás képessége**. Tudjuk jól, hogy ha teret adunk neki, a gyermekek maguktól is szívesen alkotnak, készítenek dolgokat. Ebben a szakaszban például nagyon hasznos, ha a gyermek elkezd zenélni. A játékok kiválasztásánál is érdemes erre figyelni: a jó játék 90% gyermek és 10% játék - vagyis egyszerű és sokoldalúan használható, a gyermek részéről aktivitást és kreativitást igénylő. Ami a médiaoktatást illeti, ma már rengeteg eszköz áll rendelkezésünkre, amelyeket alkotó módon, kreatívan lehet használni, mégis fontos, hogy először itt is az analóg eszközökhöz nyúljunk. Nem kell egyből elővenni a kamerákat, hanem eszünkbe juthatnak azok a különféle technikával készült papíralapú mozgóképek, amiket gyermekkorunkban készítettünk.

A negyedik lépcsőfok a **befogadás képessége**. Itt megint csak fontos, hogy az analóg eszközökkel kezdjünk. Először olvassunk a gyermekkel hagyományos újságot, menjünk el a könyvtárba és tanítsuk meg neki, hogyan lehet egy könyvet, egy információt megtalálni. Ezzel segítünk neki kifejleszteni az összpontosítást, elmélyült olvasást, kreatív gondolkodás képességét. (Ez a képesség, hiába alakul ki, elveszíthető, folyamatos gyakorlást igényel.)

A médiaérettségi piramis csúcsán a **kritikus reflexió** képessége áll. Mit kezdek azzal az információval, amit olvastam, hallottam? Idetartozik az is, hogy egy reklám, álhír, propaganda üzenetén átlássak és a manipulációjának ellen tudjak állni.

Ha megnézzük az ábrát, még egy összefüggést találunk, ami tulajdonképpen összetartja ezeket a lépcsőfokokat: a piramison felfelé haladva növekszik a **választási képesség**. A választás képessége elengedhetetlen ahhoz, hogy megfelelő döntést tudjunk hozni a médiahasználatunkkal kapcsolatban. Ez alatt nem azt értjük, hogy tudunk választani két tévéműsor vagy videójáték közül, hanem hogy a gyermek választani tud, hogy elmegy a barátaival bandázni vagy moziba, vagy megnéz egy YouTube videót, vagy inkább könyvet olvas. Figyelembe véve, hogy egyre több és több választási lehetőség van az életünkben, ez mindannyiunknak értékes képesség, melyre e pillanatban, a megfelelő alapok nélkül, a felnőttek közt sem képes mindenki.

Bár a szülő és tanár közötti egészséges és egyenrangú párbeszéd a Waldorf-oktatás minden területén magától értetődő és fontos, a médiatudatosság és a digitális eszközhasználat felépítéséhez gyermekeink érdekében nélkülözhetetlen. Mivel az osztálytanítónak igen nagy felelőssége van abban, hogy a fentieket a szülőkkel megossza, velük ezen a téren (is) folyamatosan párbeszédben legyen, ezért a vertikális tantervben évfolyamonként külön ajánlásokkal is támogatjuk munkájukat, amelyeket elsősorban a szülői estek során tudnak felhasználni.

Konklúzió: Nem véletlen, hogy mi és gyermekeink ebben a korban születünk. Ezekkel a technikai vívmányokkal dolgunk van, nem zárkozhatunk el tőlük, hanem használnunk kell, és természetes, hogy a gyermekeinket is meg kell tanítani a helyes, tudatos használatra. De fontos, hogy ne siettessünk semmit, hanem adjunk szilárd alapokat nekik, adjunk teret és időt, hogy a magok kicsírázzanak.